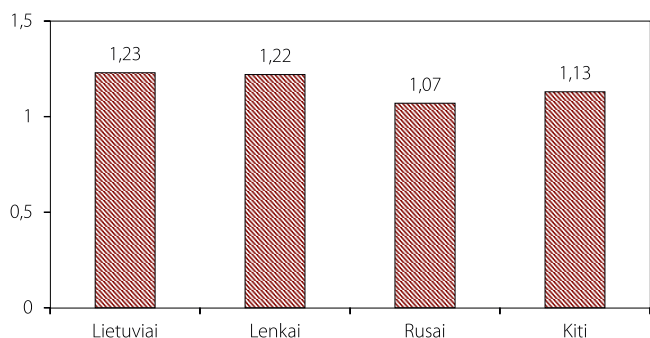

(2001 m. balandžio 6 d.–2002 m. gruodžio 31 d.). Tyrimui taikytas periodas, priartintas prie gyventojų surašymo laikotarpio, sutapo su metais, kada gimstamumas Lietuvoje buvo pasiekęs žemiausias kada nors užfiksuotas reikšmes: 2002 m. suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje buvo 1,23 (Lietuvos statistikos departamentas).

Tyrimas leido atskleisti, kad didžiausi gimstamumo rodikliai Lietuvoje būdingi lietuviams, nedaug nuo lietuvių atsilieka ir lenkai. Atitinkamai šių tautybių suminiai gimstamumo rodikliai analizuojamu periodu buvo 1,23 ir 1,22. Tuo tarpu rusų ir kitų tautybių grupių gimstamumo rodikliai mažesni (1 pav.).

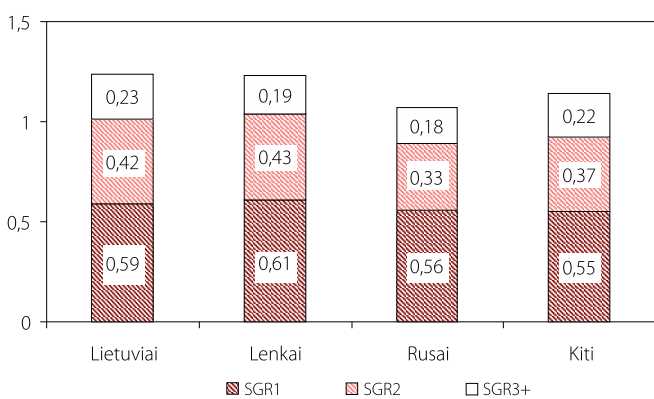
Detaliau tiriant gimstamumo skirtumus pagal tautybę ir taikant duomenų bazių jungimo metodą gimstamumo rodiklių pagal vaikų gimimo eiliškumą ir tautybę skirtu-

1 pav. Suminiai gimstamumo rodikliai pagal tautybę

Šaltinis: Jasilionienė ir kt., 2013

2 pav. Suminiai gimstamumo rodikliai pagal vaiko gimimo eiliškumą ir tautybę

Šaltinis: Jasilionienė ir kt., 2013

SGR1 – pirmųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

SGR2 – antrųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

SGR3+ – trečiųjų ir paskesniųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

mams įvertinti, paaiškėjo, kad bendrų suminių gimstamumo rodiklių skirtumai tarp lietuvių ir rusų gali būti paaiškinti mažesniais antrojo ir trečiojo ar paskesnio vaiko suminiais gimstamumo rodikliais rusų grupėje (2 pav.), t. y. rusai antro ir trečio vaiko susilaukia rečiau nei lietuviai. Be to, rusės antro vaiko susilaukia ne tik rečiau, bet ir vėliau: rusų tautybės moterys antro vaiko vidutiniškai susilaukia vienais metais vėliau nei lietuvės ir kitų tautybių moterys.

Lenkų gimstamumo rodikliai mažesni nei lietuvių būtent dėl to, kad jie dažniau apsiriboja tik dviem vaikais ir rečiau gimdo trečią ar paskesnį vaiką. Tris ir daugiau vaikų dažniausiai turi lietuviai (2 pav.).

Tyrimo metu buvo vertinta ir tai, ar gimstamumo pagal tautybę skirtumams turi įtakos skirtinga įvairių tautybių moterų sociodemografinė sudėtis. Rezultatai parodė, kad, nors dalį iš nustatytų antro vaiko gimimo skirtumų pagal tautybę galima būtų paaiškinti moterų išsilavinimo, ekonominio aktyvumo, gyvenamosios vietos, santuokinio statuso skirtumais, gimstamumo rodiklių skirtumai išlieka statistiškai patikimi. Lyginant su Estijoje atliktais gimstamumo pagal tautybę tyrimų rezultatais, reikia pabrėžti, kad, nors Lietuvoje gimstamumo pagal tautybę skirtumai yra, tačiau mažesni nei Estijoje (Sakkeus, 2000; Abuladze ir kt. 2013).

Šio tyrimo metu gauti nauji moksliniai gimstamumo etninių skirtumų duomenys gali būti naudingi formuojant šeimos politiką Lietuvoje, taip pat atliekant šių skirtumų veiksmingų tyrimus.

Straipsnis parengtas Lietuvos socialinių tyrimų centre vykdamas mokslinį tyrimą, finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Lietuvos Mokslo tarybos projekto Nr. VP1-3.1-SMM-07-K-02-067).

Literatūra

Abuladze L., Rijken A., Rahnu L., van Wissen L. (2013). Migration effects of fertility. The case of Russian migrants in Estonia. Paper presented at the XXVII IUSSP International Population Conference, Busan (South Korea), 26 August – 31 August 2013.

Jasilioniene A., Stankuniene V., Maslauskaitė A., Jasilionis D., Shkolnikov V. M. (2013). Census-linked study on ethnic fertility differentials in Lithuania. Paper presented at the XXVII IUSSP conference. Busan, South Korea: IUSSP.

Lietuvos statistikos departamentas (2014). <http://www.stat.gov.lt/>.

Sakkeus L. (2000). Demographic behaviour patterns of immigrants and national minority of the same ethnic background: Case of Estonia. *TRAMES* 3. p. 268–285.

► Nesantuokinis gimstamumas Lietuvoje: lyginamoji laiko perspektyva

Aušra Maslauskaitė

Nesantuokinis gimstamumas, žvelgiant į praėjusį šimtmetį Lietuvoje, išgyveno, atrodytu, revoliucingus pokyčius, tačiau juos vertinant pirmiausia būtina atsižvelgti į šeimos formavimo modelio kaitą ir kai kuriuos teisinius kontekstinius veiksnius.

2013 m. Lietuvoje ne santuokoje gimė 29,3 % vaikų, tačiau prieš daugiau nei devyniasdešimt metų, 1922-aisiais,

Lietuvoje „pavainikiais“ arba „nemoterystėje“, kaip buvo nurodoma to meto statistikoje, gimusiųjų registruota 6,32 % (1 pav.). Visą tarpukarį ir sovietmetį, taigi iki pat 10-o dešimtmečio pradžios, Lietuvoje nesantuokinis gimstamumas svyravo minimaliai ir sudarė 6–7 % nuo visų registruotų gimusiųjų. Išimtis būtų tik pirmasis pokario dešimtmetis, kai 1950 ir

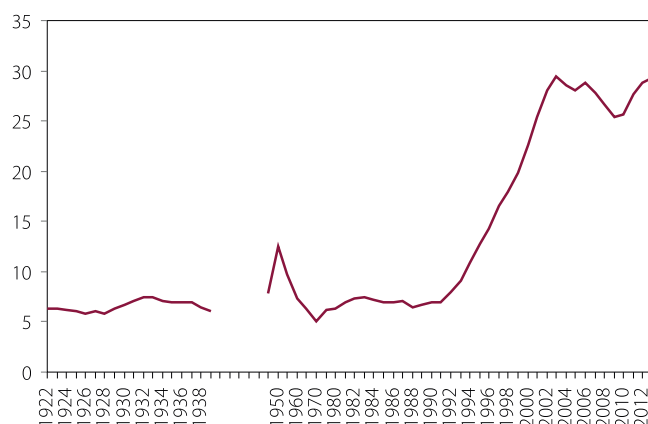
1955 m. ne santuokoje gimusių vaikų registruota gerokai daugiau (atitinkamai 12,5 ir 9,7 %), tačiau tai, labai tikėtina, ginkluotos rezistencijos ir pokario suirutės atspindys. Taigi, nepaisant šios išimties, didžiąją XX a. dalį, net septynis dešimtmečius, nesantuokinis gimstamumas beveik nekito. Būtina pabrėžti, kad visu šiuo nesantuokinio gimstamumo laikotarpiu buvo fiksuojami kūdikiai, kurių susilaukdavo vienišos motinos, nes santuoka buvo dominuojantis šeimos formavimo būdas: gyvenančiųjų ne santuokoje buvo itin mažai, o kohabitacija, nors ir pradėjusi plisti XX a. 10-o dešimtmečio antroje pusėje, vis dar atliko įžangos į santuoką vaidmenį.

Revoliucingi nesantuokinio gimstamumo pokyčiai sietini su paskutiniu XX a. dešimtmečiu. 1992 m. ne santuokoje gimusių vaikų dalis išaugo iki 7,9 % ir gana sparčiai didėjo kiekvienais paskesniais metais, o po dešimtmečio, t. y. 2002 m., sudarė jau 28 %, taigi per dešimtmetį padidėjo kone tris kartus. Įdomu, jog dinamiškai vystęsis nesantuokinis gimstamumas XXI a. 1-ame dešimtmetyje ir 2-o dešimtmečio pradžioje stabilizavosi. Nors 2008–2010 m. ne santuokoje gimusiųjų dalis keletu procentinių punktų sumažėjo, tačiau 2013 m. sugrįžo į 2002-ųjų lygį.

Vis dėlto būtina paminėti, jog nuo 10-o dešimtmečio, kitaip nei ankstesniais dešimtmečiais, nesantuokinio gimstamumo rodiklis jau fiksuoja ne tik kūdikius, gimusius vienišoms motinoms, bet ir gimusius abiem nesusituokusiems tėvams. 2000 m. 15,7 % ne santuokoje gimusių vaikų buvo užregistruoti vienišų motinų, o 6,7 % – abiejų nesusituokusių tėvų prašymu. Iki 2003 m. tendencijos nekito: daugiau nei du kartus didesnę grupę nesantuokinių vaikų sudarė registruoti vienišoms mamoms nei abiem santuokos neregistruotiems tėvams. Prisimenant nesantuokinio gimstamumo raidą sovietinėje ir tarpukario Lietuvoje, kai absoliuti dauguma nesantuokinių vaikų buvo vienišų motinų kūdikiai, o jų registruojama buvo apie 6–7 %, atrodytų, kad XXI a. pradžia būdingas didelis vienišų motinų grupės augimas. Kartu tai lyg ir bylotų reikšmingus šeiminių gyvenimo pokyčius. Tačiau 2004–2013 m. duomenys atskleidžia, jog ši išvada klaidinga. Dar daugiau – jie parodo, kaip glaudžiai demografinių įvykių apskaita susijusi su instituciniu socialinės paramos kontekstu.

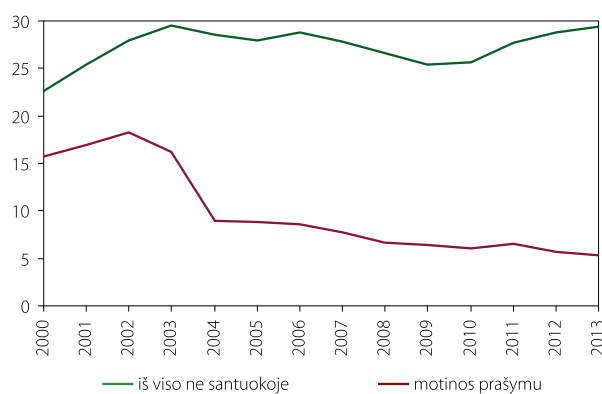
2004-aisiais, palyginti su ankstesniais metais, nesantuokinių kūdikių, kurių susilaukė vienišos motinos, ir kūdikių, kurie gimė nesusituokusiems tėvams, santykis „apsivertė aukštyn kojomis“: gerokai daugiau jų buvo registruojama abiejų tėvų nei vienos motinos prašymu. 2004 m. 19,5 % įregistruotų nesantuokinių vaikų gimė nesusituokusiems tėvams ir tik 8,9 % – vienišoms motinoms, nors metais anksčiau situacija buvo priešinga. Akivaizdu, kad šis per metus įvykęs nesantuokinių vaikų struktūros pokytis negali būti demografinio proceso indikatorius. Tai rezultatas pokyčių teisinės tvarkos, reglamentuojančios socialinės pinigines paramos gavimą. Vertinant asmenų galimybes gauti pinigines socialinę paramą nuo 2004 m. atsižvelgiama į tėvo prievolę išlaikyti vaiką (-us), kuriai užtikrinti gali būti pasitelkiami tėvystės nustatymo, teisme registruotos vaiko išlaikymo sutarties arba teismo priteisto vaiko išlaikymo institutai.

1 pav. Gimusieji santuokos neregistruotiems tėvams (gyvenantiems kartu ar vienišoms motinoms) 1922–2013 m., dalis nuo visų gimusiųjų, %

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 1924–1926, 1927–1928, 1929–1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1939; Demografijos metraštis, 2012; Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė, <http://osp.stat.gov.lt>

2 pav. Gimusieji santuokos neregistruotiems tėvams pagal įregistravimo pobūdį 1970–2013 m., %

Šaltinis: Demografijos metraštis, 2012; Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė, <http://osp.stat.gov.lt>

Baigiant vertėtų paminėti ir tai, kad šis teisinės tvarkos, reglamentuojančios pinigines paramos skyrimą, pakeitimas atskleidė ir dar vieną reikšmingą dalyką – vaikų, gimstančių vienišoms motinoms, dalis priartėjo prie būdingos Lietuvai ne tik sovietmečiu, bet ir tarpukariu.

Straipsnis parengtas Lietuvos socialinių tyrimų centre vykdytą mokslinį tyrimą, finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Lietuvos Mokslo tarybos projekto Nr. VP1-3.1-SMM-07-K-02-067).

Literatūra

- Demografijos metraštis 2012. (2013). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.
- Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė, <http://osp.stat.gov.lt>
- Lietuvos statistikos metraštis 1924–1926. (1927). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1927–1928. (1929). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1929–1930. (1931). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1931. (1932). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1932. (1933). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1933. (1934). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1934. (1935). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1935. (1936). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1936. (1937). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1937. (1938). Kaunas: Valstybės spaustuvė.
- Lietuvos statistikos metraštis 1939. (1940). Kaunas: Valstybės spaustuvė.